

THE IMPORTANCE OF BUSINESS AND ENTREPRENEURSHIP IN UZBEKISTAN AND THE UNIQUE ROLE OF RISK IN IT

Xaydarov Baxrom Xolmuradovich¹

Soriyev Siroj Sherali ugli²

Jizzakh branch of the National University of Uzbekistan

KEYWORDS

risk, political situation, conjuncture, basis, creditor, debtor, commerce, alternative, investment, export, import

ABSTRACT

With the development of small business and private entrepreneurship, the importance of competition, which is the basis of economic management, is increasing. In order to operate successfully in such conditions, entrepreneurs must know effective management methods, be able to determine the limits of risk, and be able to choose the most optimal of the available options. This is determined by the business ability of the entrepreneur and requires a certain level of knowledge and skills from every entrepreneur. An entrepreneur is one of those people who are ready for high-risk work. He can solve and solve high-risk projects or engage in low-risk businesses.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.7421362

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Assitant, Jizzakh branch of the National University of Uzbekistan, UZB (baxrom3500@gmail.com)

² Student, Jizzakh branch of the National University of Uzbekistan, UZB (sirojsoriyev21@gmail.com)

BIZNES VA TADBIRKORLIKNING O'ZBEKISTONDAGI AHAMIYATI VA UNDA TAVAKKALCHILIKNING O'ZIGA XOS O'RNI

KALIT SO'ZLAR:

tavakkalchilik, siyosiy vaziyat, konyunktura, bazis, kreditor, debitor, tijorat, muqobillik, investitsiya, eksport, import

ANNOTATSIYA

Kichik biznes hamda xususiy tadbirkorlikni rivojlanib borishi bilan xo'jalik yuritishning asosini tashkil etuvchi raqobatning ahamiyati ortib bormoqda. Bunday sharoitda muvaffaqiyatli faoliyat yuritish uchun tadbirkorlar samarali boshqaruv uslublarini bilishlari, tavakkalchilik chegaralarini aniqlay olishlari, mavjud variantlardan eng maqbulini tanlay olishlari kerak. Bu esa tadbirkorning ishbilarmonlik qobiliyati bilan belgilanadi va har bir tadbirkordan ma'lum darajada bilim va malaka talab qiladi. Tadbirkor tavakkalchiligi yuqori bo'lgan ishga tayyor bo'lgan odamlar qatoriga kiradi. U tavakkalchiligi o'ta yuqori bo'lgan loyihalarni yechishi va hal qilishi mumkin yoki tavakkalchilikning darajasi unchalik kuchli bo'lmagan biznes bilan shug'ullanishi mumkin.

Bozor munosabatlariga o'tish kichik biznesdagi har qanday xo'jalik subyekti uchun noaniqlik va tavakkalchilikning oshib borishi bilan bog'liq. Tadbirkorlik muhitini doimiy ravishda kuzatish va nazorat qilish kerak bo'ladi. Bu esa xo'jalik tavakkalchiligini boshqarish imkonini beradi va ishbilarmonlik faoliyatining samaradorligini oshiradi.

Tadbirkorlik muhitiga siyosiy vaziyat, iqtisodiy ahvol, qonunchilik asosi, xalqning ijtimoiy-madaniy saviyasi tarmoqlarning ilmiy texnika taraqqiyoti darajasi, tabiiy-iqtisodiy sharoit va bozorning o'ziga mos tarkibi, ya'ni konyunkturasi ta'sir ko'rsatadi. Agar ko'rsatilgan ishbilarmonlik muhitining har bir elementini tahlil qilsak, u holda ularning hozirgi kichik bazis darajasini qoniqarli deb hisoblash mumkin va u respublikada kichik biznesning taraqqiyotini ta'minlay oladi. Ammo, mulkni himoya qiluvchi va shartnomalarga amal qilishni kafolatlovchi, qonunchilik tizimining yo'qligi, tovarlar harakatining qat'iy tartibga solinishi, eksport uchun maxsus ruxsatnoma litsenziya berish tizimining murakkabligi, eksport uchun boj to'lovlarining mavjudligi kichik biznesda xo'jalik yurituvchi subyektlarning tavakkalchiligini sezilarli darajada oshiradi.

Tavakkalchilik — yuzaga kelishi mumkin bo'lgan xavf-xatarga qaramay amalga oshiriladigan faoliyatdir. Shuning uchun, tavakkalchilik deganda bevosita u bilan bog'liq bo'lgan xavf-xatar ham tushuniladi. Tavakkalchilik tushunchasi murakkab va ko'p qirralidir va uni bir so'z bilan ifodalash qiyin. Umumiy holda xo'jalik tavakkalchiligi bu inson faoliyatidagi noaniqlik va ziddiyat holati o'lchovidir, u xavf-xatar, omadsizlik va zarar ko'rish bilan tavsiflanadi. Tadbirkor uchun xos bo'lgan xususiyat, bu shartli tavakkalchilikga borish, ya'ni foyda ko'rishni ko'zlashdir. Tavakkalchilikning quyidagi turlari mavjuddir.

Tavakkalchilikning turlari:

Tabiiy jarayonlar bilan bog'liq tavakkalchilik- favqulodda yuz beradigan tabiiy ofatlarning (yer qimirlashi, yong'in, suv toshqini, jala, do'l, dovul, qurg'oqchilik va

boshqa) xavfi; tabiiy-iqlimiy sharoitlar, ob-havoning keskin o'zgarishi bilan bog'liq xavf-xatarlar va boshqalar.

Ishlab chiqarishga oid tavakkalchilik- ishlab chiqarish jarayonining izdan chiqishi yoki to'xtab qolishi xavfi; moddiy resurslar bo'yicha ta'minotdagi uzilishlarning xavfi; texnologik asbob-uskunalarining jismoniy va ma'naviy eskirishi, ishdan chiqishi va buzilish xavfi; bino-inshootlarning yemirilishi, cho'kishi va qulashi bilan bog'liq xavflar; sifatsiz xom ashyo oqibatida yaroqsiz mahsulot ishlab chiqarish xavfi; mehnat xavfsizligiga rioya etmaslik oqibatida xodimlarning jarohat olishi xavfi va boshqalar.

Mahsulotlarni asrash va tashishga oid tavakkalchilik- transport vositalarida yuklarni tashish jarayonida ro'y berishi mumkin bo'lgan yo'qotishlar va nobudgarchiliklar; mahsulotlarni asrash jarayonida yuz berishi mumkin tabiiy me'yordagi va undan yuqori bo'lgan buzilishlar va nobudgarchiliklar xavfi; tovar moddiy qiymatliklarni o'g'irlash va talon-taroj qilish oqibatida ko'rilishi mumkin bo'lgan zararlar.

Tijorat faoliyatiga oid tavakkalchilik- bozor konyukturasidagi o'zgarishlar xavfi; iste'molchilar talabining tushib ketishi xavfi; bozorda taklif hajmining keskin oshib ketishi xavfi; mahsulotning sotilmay qolishi xavfi; raqobat ko'rashiga bardosh berolmaslik xavfi; mahsulot bahosining keskin pasayishi xavfi va boshqalar.

Moliyaviy faoliyatga oid tavakkalchilik- pulning qadrsizlanishi va inflyatsiya xavfi; valyuta hisob raqamidagi mablag'larning salbiy farqlanishi xavfi; investitsion sarflarning o'zini qoplamasligi xavfi; pul oqimlari va aylanma mablag'larning yetishmasligi xavfi; debitor va kreditor qarzlarning ko'payib ketishi xavfi; noto'lovlar xavfi; qimmatli qog'ozlar qiymatining tushib ketishi xavfi; qarzga olingan mablag'larni qaytarolmaslik xavfi va boshqalar.

Siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy harakterdagi tavakkalchilik-milliy mojarolar, harbiy to'qnashuvlar, g'alayonlar, terrorizm xavfi; ish tashlashlar, korrupsiya va jinoyatchilik xavfi; kutilmaganda soliq, bojxona va boshqa me'yoriy qonunchilik hujjatlarining o'zgarishi; iqtisodiy beqarorlik va o'sish sur'atlarining pasayishi; eksport va import tartibini murakkablashtirish xavfi.

Barcha tur va tur ichidagi guruhlariga kiruvchi xo'jalik tavakkalchiliklarini noaniqlik sharoitida qaror qabul qilishning darajasiga, tavakkalchilik holatining davriga, uning kelib chiqish manbaiga, tavakkalchilikning aniq sabablari va unga yo'l qo'yish darajasiga qarab alohida guruhlariga birlashtirish mumkin.

Xo'jalik tavakkalchiligining bir necha muhim belgilari bo'lib, ular ichidan quyidagilarni alohida ajratib ko'rsatish mumkin: qarama-qarshilik, muqobillik, noaniqlik. Tavakkalchilik holatining noaniqligi, uni bir xil ma'noda tushunish mumkin emasligidan kelib chiqadi. Unga sabab axborotning yetishmasligi, tasodifiy omillar ta'siri, raqobatdagi ishbilarmonlar manfaatlarining mos kelmasligi, sheriklarning bir-biriga qarshi harakati va boshqalardir.

Xo'jalik tavakkalchiligining yuqorida ko'rsatilgan tomonlarini e'tiborga olish ishbilarmon uchun tavakkalchilik holatiga kirish naqadar maqsadga muvofiq ekani

to'g'risida qaror qabul qilish imkonini yaratadi. Murakkab holatda qolganda u xo'jalik faoliyatining ba'zi bir shart va omillarini o'zgartirib kutilmagan xodisalar yoki ko'riladigan zarar ehtimolini kamaytirishi mumkin.

Mavjud noaniqliklar va xatarlar tadbirkorni o'z loyihasining foydaliligini chuqur tahlil etishga, ishlab chiqarish va boshqa xarajatlarni tejamkorlik asosida puxta sarflashga, asosiy vositalar va aylanma mablag'lardan samarali foydalanishga, baho siyosatini to'g'ri belgilashga undaydi. Aks holda korxonada faoliyati inqiroz bilan yakun topishi mumkin.

Tavakkalchilikni kamaytirishning quyidagi yo'llari mavjud:

1. Tavakkalchilikning paydo bo'lishidan qochish.

2. Tavakkalchilikning ta'sirini kamaytirish

Birinchi holatda tadbirkor o'z faoliyatiga xavf tug'diradigan har qanday xatarni cheklab o'tishga harakat qiladi.

Ikkinchi holatda esa tadbirkor tavakkalchilikning subyekt ishlab chiqarish moliyaviy faoliyatiga ta'sirini (zararni) pasaytirish choralarini izlaydi.

Tavakkalchilikni kamaytirishning yo'nalishlarini belgilashda quyidagi holatlarni hisobga olish kerak:

- agar tadbirkorning faoliyat turi muqarrar ravishda tavakkalchilik bilan bog'langan bo'lsa, bunday holatda uni chetlab o'tish imkoniyati bo'lmaydi;
- bir turdagi tavakkalchilikdan qochish uning ikkinchi turini tug'dirishi mumkin;
- tavakkalchilikdan qochish yuqori darajada foyda keltiradigan sohalarda biznes imkoniyatlarini cheklaydi;
- tadbirkorlik faoliyatining ko'lami yirik va kutilayotgan foydaning miqdori qancha ko'p bo'lsa, tavakkalchilikning yuzaga kelishi ehtimoli ham shuncha yuqori bo'ladi va hokazo.

Xulosa qilib shuni aytishim mumkinki bozor iqtisodiyoti sharoitida muvaffaqiyatli faoliyat yuritish uchun korxonada boshqaruvchilari samarali boshqaruv uslublarini bilishlari, tavakkalchilik chegaralarini aniqlay olishlari, mavjud variantlardan eng maqbulini tanlay olishlari kerak. Bu esa uning ishbilarmonlik qobiliyati bilan belgilanadi va har bir boshqaruvchidan ma'lum darajada bilim va malaka talab qiladi. Hozirgi kunda qishloq xo'jaligi tarmog'ida xususiylashtirish jarayoni nihoyasiga yetkazilib, minglab xususiy tadbirkorlik subyektlari, ya'ni fermer va dehqon xo'jaliklari, shirkatlar va boshqa biznes tuzilmalari vujudga kelmoqda. Biznes va tadbirkorlik faoliyati esa muqarrar ravishda tavakkalchilik (risk) elementlari bilan bog'liq faoliyatdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Xaydarov B., Saitov S. Raqamli iqtisodiyot tushunchasi va afzalliklari // Zamonaviy innovatsion tadqiqotlarning dolzarb muammolari va rivojlanish tendensiyalari: yechimlar va istiqbollari. – 2022. – T. 1. – №. 1. – C. 634-635.

2. Xaydarov B. X., Saitov S. A. RAQAMLI IQTISODIYOT TUSHUNCHASI, AFZALLIKLARI AMALIY ANAMIYATI VA HORIJIIY TAJRIBA //Academic research in educational sciences. – 2022. – Т. 3. – №. 5. – С. 151-156.
3. Хайдаров Б. ИҚТИСОДИЙ ИСЛОҲОТЛАРНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА КАМБАҒАЛЛИКНИ ҚИСҚАРТИРИШ //Экономика и образование. – 2021. – №. 4. – С. 288-292.
4. Бахром Х. Х. БИЗНЕСНИ РЕЖАЛАШТИРИШ ТАРТИБЛАРИ //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – Т. 12. – №. 2. – С. 139-142.
5. Nodira T., Xaydarov B., Zafar Q. THE ROLE AND SIGNIFICANCE OF COMPETITION AND MONOPOLY IN THE ECONOMY //Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences. – 2022. – Т. 1. – №. 11. – С. 241-245.
6. Xaydarov B. IMPACT OF INTELLECTUAL PROPERTY PROTECTION ON THE DIGITAL ECONOMY //Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences. – 2022. – Т. 1. – №. 11. – С. 163-174.
7. Nodira T., Xaydarov B., Zafar Q. THE ROLE AND SIGNIFICANCE OF COMPETITION AND MONOPOLY IN THE ECONOMY //Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences. – 2022. – Т. 1. – №. 11. – С. 241-245.
8. Xaydarov Baxrom Xolmuradovich, Xudayarov Rashid Tuychiyevich. (2022). RAQAMLI IQTISODIYOT BIZNESNI REJALASHTIRISH. International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research, 1(2), 110–113. Retrieved from <http://journal.jbnuu.uz/index.php/ijcstr/article/view/130>
9. Xaydarov Baxrom Xolmuradovich, & Saitov Sirojiddin Abduvalievich. (2022). RAQAMLI IQTISODIYOTDA KICHIK BIZNESNING O'RNI. International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research, 1(2), 113–116. Retrieved from <http://journal.jbnuu.uz/index.php/ijcstr/article/view/131>
10. Xaydarov Baxrom Xolmuradovich. (2022). RAQAMLI IQTISODIYOTDA BUXGALTERIYA VA AUDITNI O'RNI. International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research, 1(2), 128–131. Retrieved from <http://journal.jbnuu.uz/index.php/ijcstr/article/view/135>
11. Saitov Sirojiddin, Tuychieva Nodira, & Saydullayeva Dinora. (2022). CHARACTERISTICS OF PRICE AND FORMATION. Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences, 1(11), 265–270. Retrieved from <http://ijournal.uz/index.php/jartes/article/view/329>
12. Saitov Sirojiddin, & Achilov Azizbek. (2022). TRANSITION TO THE MARKET ECONOMY AND ITS CHARACTERISTICS IN UZBEKISTAN. Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences, 1(11), 255–258. Retrieved from <http://www.ijournal.uz/index.php/jartes/article/view/327>
13. Akramovich N. A. THE PRIORITY OF USING INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN THE AGRICULTURAL EDUCATION SYSTEM //Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences. – 2022. – Т. 1. – №. 10. – С. 185-191.

14. Nizametdinov A., Ahmedova H. Elektron ta'lim metodologiyasi rivojlantirishning usullari //Zamonaviy innovatsion tadqiqotlarning dolzarb muammolari va rivojlanish tendensiyalari: yechimlar va istiqbollari. – 2022. – T. 1. – №. 1. – C. 29-31.
15. Nizametdinov, A. A. (2022). OLIY TA'LIM TIZIMIDA AGRAR SOHANING USTUVORLIGI UNDA INNOVATSIYALARNING QULLANISHI. INTERNATIONAL CONFERENCES, 1(6), 96–98. Retrieved from <https://researchedu.org/index.php/cf/article/view/104>
16. Nizametdinov, A. A. (2022). OLIY TA'LIM TIZIMINING AGRAR SOHASIDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR QO'LLASH USTUVORLIGI. INTERNATIONAL CONFERENCES, 1(6), 58–60. Retrieved from <https://researchedu.org/index.php/cf/article/view/96>
17. Nodira G'ulom qizi, T. (2022). OLIY TA'LIM TIZIMIDA INNOVATSIYALARNI BOSHQARISHNING ASOSIY XUSUSIYATLARI. INTERNATIONAL CONFERENCES, 1(6), 103–105. Retrieved from <https://researchedu.org/index.php/cf/article/view/106>
18. Nodira T. PRIORITIES FOR ORGANIZING ENTREPRENEURIAL ACTIVITIES IN THE AGRICULTURAL SECTOR //Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences. – 2022. – T. 1. – №. 10. – C. 192-199.
19. Tuychieva Nodira. (2022). INNOVATIVE MANAGEMENT IN THE DEVELOPMENT OF THE HIGHER EDUCATION SYSTEM. Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences, 1(10), 346–351. Retrieved from <http://www.ijournal.uz/index.php/jartes/article/view/277>
20. Nizametdinov A. et al. THE IMPORTANCE OF THE DIGITAL ECONOMY TODAY //Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences. – 2022. – T. 1. – №. 11. – C. 251-254.
21. Akramovich N. A. et al. RAQAMLI IQTISODIYOTNI O'ZBEKISTONDAGI O'RNI //Conferencea. – 2022. – C. 67-69.
22. Nizametdinov Ali Akramovich. (2022). SUN'IY INTELEKTNI KADRLAR SIYOSATINI RIVOJLANTIRISHDAGI AHAMIYATI. International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research, 1(2), 251–253. Retrieved from <http://journal.jbnuu.uz/index.php/ijcstr/article/view/171>
23. Sirojiddin S., Nodira T., Dinora S. CHARACTERISTICS OF PRICE AND FORMATION //Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences. – 2022. – T. 1. – №. 11. – C. 265-270.
24. Nodira T., Sirojiddin S., Azizbek Z. SOCIO-ECONOMIC SYSTEMS //Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences. – 2022. – T. 1. – №. 11. – C. 260-264.
25. Sirojiddin S., Azizbek A. TRANSITION TO THE MARKET ECONOMY AND ITS CHARACTERISTICS IN UZBEKISTAN //Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences. – 2022. – T. 1. – №. 11. – C. 255-258.